

Ahmed Güner Sayar
∞ ∞
İKTİSAT METODOLOJİSİ
VE
DÜŞÜNCE TARİHİ YAZILARI

ÖTÜKEN

KISALTMALAR

AER.	The American Economic Review
AİA	Ak İktisat Ansiklopedisi
AJES	The American Journal of Economics and Sociology
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BJPS	The British Journal for the Philosophy of Science
BNLQ	Banka Nazionale del Laviro Quartaly
BT	Bilim Tarihi
BÜSBD	Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CJ	The Cambridge Journal
CJE	The Cambirdge Jornal of Economics
CTB	Cerrahpaşa Tıp Bülteni
CJEPS	The Canadian Journal of Economics and Political Science
DS	Düşünen Siyaset
EB	Encyclopeadia Britannica
EC	Ekonomicky Casopis
EHR	Economic History Review
EJ	The Economic Journal
HE	Hazine-i Evrâk
HESB	History of Economic Society Bullerin
HETN	History of Economic Thoguht Nevvsletter
HOPE	History of Political Economi

HÜİİBFD	Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
İD	İktisat Dergisi
IEA	The Institute of Economic Affairs
IEJ	The Indian Economic Journal
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜİFM	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İÜSBFD	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
JEEH	Journal of European Economic History
JEH	Journal of Economic History
JEL	Journal of Economic Literature
JEM	Journal of Economic Methodology
JHI	Journal of History of Ideas
JMH	Journal of Modern History
JP	The Journal of Philosophy
JPE	The Journal of Political Economy
KGUAS	Kwansei Gakuin University Annual Studies
LBR	Lloyds Bank Review
LD	Liberal Düşünce
MF	Mecmua-ı Fünûn
MSESS	The Manchester School of Economic and Social Studies
OEP	Oxford Economic Papers
PBA	The Proceedings of the British Academy
QJE	The Quarterly Journal of Economics
RES	Review of Economic Studies
RHM	Revue d'Histoire Maghrébine
RPE	Revista di Politica Economica
SEJ	The Southern Economic Journal
SIM	Siyasî İlimler Mecmuası
SS	Science and Society
TLS	The Times Literary Supplement
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TSLM	Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası

TT	Tarih ve Toplum
TTTA	Türk Tıp Tarihi Arkivi
TY	Türk Yurdu
WA	Weltwirtschaftliches Archiv
YTTA	Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları
ZFN	Zeitschrift für Nationalökonomie
Bk.,	Bakınız
Cf.,	Karşılaştırınız
Ibid.,	Adı geçen eser
Op.cit.	Yukarıda adı geçen eser

İlâveli İkinci Baskıya Dair Kısa Bir Not

İlk baskısı 2005 yılında gerçekleşen, *İktisat Metodolojisi ve Düşünce Tarihi Yazıları* başlıklı bu kitap çalışması farklı damardaki yazıların biraraya getirilmesinden oluşuyor.

İlk damar, iktisat metodolojisi'ne ilişkin yazıları içermektedir. Aradan geçen zaman içerisinde, bu kısma tek bir yazı ilave edebildim. 'İktisat Metodolojisi Tarihi'ne Bir Katkı: 1950'lerde Londra İktisat Okulu'nda Gözlemlenen Genç Türk Hareketi'ne Dair Bazı Tesbitler' başlıklı bu yazı, ilk kez bu kitapta yerini alıyor. Kitabın başlığının da ifadesi olan ikinci damar, iktisadi düşünce tarihi yazılarına ayrılmıştır. Bu baskının maddi hacmini genişleten yazıların bir kısmı 2005 öncesinde yayınlanmış yazılardan, diğerleri de 2005 sonrasında yayınlanan yazıların bu kitaba dâhil edilmesinden oluşmaktadır. İlk kez bu kitapta yer alacak olan iktisadi düşünce tarihine ait yazılar şunlardır: "İktisat Düşüncesinin Gelişimi İçerisinde Küreselleşmenin 19. Yüzyıl Versiyonuna Dair Bir Deneme"; "Modern İktisat Düşüncesinin Osmanlı

10 • İKTİSADİ DÜŞÜNCE TARİHİ YAZILARI

Türkiyesi'nde Gelişme ve Yayılma Kanalları” ve “Dobretsberger Dosyası”.

Bu baskıya giren yazıların yeniden tasnifinde ve bilgisayar ortamına aktarılmasında Dr. İlyas Sözen'e ve Ötüken yayınevinden Fatma Konal'a da yardımlarından dolayı teşekkür borçlu olduğumu da ifade etmeliyim.

Göztepe, 23. XI. 2011

İÇİNDEKİLER

Metodoloji ve İktisadî Düşünce Tarihi Yazılarını Takdim.....	13
1930'ların Başında Cambridge Üniversitesi'nde İktisat-Felsefe İlişkileri Üzerine Bir Deneme	21
Totolojiden Fizikalizme Geçiş Sürecinde T.W. Hutchison'ın L. M. Fraser'a Dair Düşünceleri: İktisat Metodolojisi Tarihine Dair Bir Not	38
İktisatçıların Kaleminden Bir T.W. Hutchison Portresi	49
İktisat Metodolojisi Tarihine Bir Katkı: 1950'lerde Londra İktisat Okulu'nda Gözlemlenen 'Genç Türk' Haraketine Dair Bazı Tesbitler	58
Mandeville'in Değer Teorilerini Ele Alışına Dair Birkaç Not	75
İktisadî Düşünce Moral – İmmoral Çatışması Üzerine Notlar: Mandeville Üzerine Bir Kitap/.....	79
B. Mandeville – J.M. Keynes İlişkisine Yeniden Bir Bakış	90
"Genel Teori"de Mandeville ve F.B. Kaye.....	126
H.W. Stuart'a Dair Notlar	150
İktisat Düşüncesinin Gelişimi İçerisinde Küreselleşmenin 19. Yüzyıl Versiyonuna Dair Bir Deneme.....	162
Yenileşmeden Cumhuriyet'e Osmanlı İktisat Düşüncesi.....	203
Para İle İlgili Temel Sorunlar ve Bir Merkez Bankası Kurulması Fikri	217
Bir Osmanlı Devlet Adamının Entelektüel Kariyeri: Sadık Rıfat Paşa (1806-1858) Ve İktisadî Fikirleri	227
İlk İktisat Muallimi Serendi Arşizen/.....	236
Modern İktisat Düşüncesinin Osmanlı Türkiye'sine Girişi ve Yayıma Kanalları.....	257

12 • İKTİSADİ DÜŞÜNCE TARİHİ YAZILARI

Tunuslu Hayreddin Paşa'nın İktisadî Görüşlerine Dair Bir Not	264
Marjinalizmin Türkiye'ye Girişine Dair Notlar	286
İktisat Düşüncesinde 'İnsan' Boyutu: Özet Bir Sergileme.....	298
İktisadın Dama Taşları: "Din-İktisat İlişkileri"	308
İktisadî Doktrinler ve 21.Yüzyıl	328
Dobretsberger Dosyası	336
Anıların Aydınlığında Profesör Osman Okyar.....	365
Vefatının 20.Yılında Sabri F.Ülgener.....	387
Ahmed Güner Sayar'la İktisat Üzerine Söyleşi.....	401

Metodoloji ve İktisadî Düşünce Tarihi Yazılarını Takdim

Ülkemizde İktisat tahsiline, dolayısıyla iktisatçılığa açılan yolun adımlanmasında zeminin kaypaklığı bilim ahlakı ile birlikte meslekî ahlakın da önemini ortaya koymaktadır. İktisat merkezli felsefi açılımlarla söz konusu kaypak zeminin arasında kapsama alanı dar bile olsa sert ve sağlıklı bir bölgenin bulunması ve bunun sınırlarının tesbiti bilim ahlakı ile elde edilecektir. Bilim ahlakının gereği ve gerçeği olan mesleki ahlak da kendini uygulamada gösterecek, iktisatçı eldeki sınırlı pozitif alanın verilerine dayanarak iktisat reçeteleri üretecektir. Hiç şüphe yok ki, pozitif bilgi verilerine ulaşmadan uluorta politika reçeteleri tavsiye eden, tahminler yapan iktisatçının meslekî ahlakı tartışmaya açıktır.

İktisatçının kaypak zeminde yuvarlanmadan yol alabilmesinde kapsama alanı sınırlı olan pozitif bir bölgeye ulaşması, bunun için de birbiriyle rabıtalı, gerekli ve yeterli iki damarın şekillendirdiği bir sarmala hakim olması gerekiyor. İktisatçı, önce iktisat biliminin evrim trendini esas alan tarihini derinliğine ve genişliğine incelenmiş araştırmaları tetkik etmelidir. Aslında bir bilgi birikimi olarak iktisadî düşünce tarihi bir yana, asırların içinden

süzülüp giden bilgi, ya da evrilmiş hakim iktisat düşüncesi, öte yanda, ilgisizlikten ya da ortodoksinin gölgesinde meçhuller kervanına katılmış soyut gerçeklerden ibarettir. Kurgulanmış iktisadî normların birer soyut gerçek olup olmadığı meselesini bir an için göz ardı edelim. Fakat kurgulanmış normlar farklı zamanlarda somut iktisadî hayatta karşılaşılan aynı problemlere verilmiş farklı cevapları ya da farklı çözüm yollarını önerdiğinden bizatihi bu çözümlerlerin mutlaka pozitif bir esasla mukayyet olması gerekir. Bu noktadan hareketle kurgulanmış iktisadî normların kendi içinde hem pozitif hem de normatif yapıyı içermesi, pozitif iktisattan hareketle siyasalara sağlıklı bir zemin teşkil edeceği düşünülebilir. Pozitif iktisatla normatif iktisadın çatışmaması 'norm'u reel karşısında operasyonel kılacaktır. Bu sadece bize madalyonun 'norm' şemsiyesi altındaki görüntüsünü verecektir. Halbuki farklı iktisadî sistem arayışlarında 'norm'un sıhhati onun belkemiğini mümkün kılacak olan oyuncuların (economic agents) hukuk-iktisat bağlamındaki konumunun iyice kuşatılmasını gerekli kılıyor. 'Norm'u ayakta tutacak unsurun, kişisel çıkarlarla desteklenmesi söz konusu ise, bu durumda iktisadî hürriyetçiliği esas alan bir sistemin 'norm'u, reel karşısında işlerliğin sağlanmasında iktisadî bireyi ön planda tutuyor demektir. Buna göre iktisadî düşünce tarihi, dengenin sağlanmasında ve karmaşaya yuvarlanmasında, bireyin iktisadi oyuncu olarak seçilmesinin de hikayesi olacaktır.

İktisadî eşitliğin bir sistem olarak kurgulanmasında K. Marx düşünce tarihine duyulan ilgiyi pek esaslı bir şekilde ortaya koymuştu. Ancak onun bu yöndeki atılımının bir norm kurucu olarak J. M. Keynes'e kadar kenarda köşede kaldığına işaret etmeliyiz. 1930'lar itibarıyla Keynes, hiç farkında olmadan, adeta Marx'ın ayak izlerini sürerken iktisadî düşünce tarihine açılmanın zarureti hissetmişti.

Nitekim bu hassasiyetini “The General Theory of Employment, Interest and Money”nin son bölümü olan ‘Notes on Mercantilism Etc.’da işlemiş, bir doktrin tarihçisi olarak ‘Genel Teori’de kurguladığı normun sıhhatini teorinin teorileşmesi bağlamında değil de tarihî bilgi verileriyle desteklemek istemişti. Onun bu çizgideki tesbitleri, kaynakları değerlendirmede gösterdiği ustalık elbette tartışmaya açıktır. Ancak Keynes’in 1930’ların can alıcı iktisadî meselesi olan işsizliğin çözümünde gösterdiği akademik dikkati doktrin tarihinin ustalarının fikirleriyle de birleştirme gaytei elbette övgüye layıktır. İlk kez 1933-1934 akademik yılında Cambridge’deki derslerinde öğrencilerine Mandeville’i ve Malthus’u anlatmıştı. Keynes’in kendi zamanında yeterince günışığına kavuşmamış bu gayreti sonucu öğrencileri iktisadî düşünce tarihine açılmanın zarureti ondan öğrenmişlerdi. Keynes’in bu bağlamdaki gayreti ile Smith öncesi iktisatçıları, hususiyile Mandeville’i araştırmasını akademisyen bir dostu, “delileri şerefendirme” olarak değerlendirmişti.¹

Bu tesbit, aslında 1920’ler sonu ve 1930’lar başı itibarıyla iktisadî düşünce tarihini karşı iktisatçıların beslediği ilgisizliğin açık bir ifadesidir. Keynes’den önce kıta Avrupasında J. A. Schumpeter tahsii olarak doktrin tarihine dair kaleme aldığı kitap ve makalelerle sivrilmişti ama başta Cambridge iktisadî fikirlerin yayılmasına karşı adeta duyarsızdı ve buna ihtiyaç da hissetmiyordu. J. M. Keynes’in bu akademik ilgisizliğe esaslı bir darbe indirdiği “Genel Teori”nin söz konusu son bölümünde fikirlerini tahlil ettiği Mandeville’e olan alakasını biz bu toplama kitap çalışmamızda iki makale ile inceledik. Ancak bu

¹ Cf., T.W. Hutchison, ‘Review of A.S. Skinner (ed.), J. Stuart: An Inquiry into Principles of Political Economy’, *Ej.*, vol. 77, (1967), sf. 646.

ilginin uyanmasında hocam Profesör T. W Hutchison'un derslerinin ve hususî sohbetlerimizdeki yön göstermesinin payı bulunmaktadır. Mandeville üzerine çalışmalarımı beni şu mühim gerçeklerle karşı karşıya getirdi. Önce, iktisat düşüncesine ait teorik bulguları, Smith gibi, sentetik bir yapıya dönüştürmemesine rağmen Mandeville'in ileri sürdüğü fikirlere bazılarının özgün bir şekilde Smith'in "The Wealth of Nations"da kurguladığı norma destek verdiğini, ona kaynaklık ettiğini gördüm. Bilhassa Mandeville'in 'denge'yi tesis edecek iktisadî karar birimini bir motto ile, "Tek tek kötülükler, toplum çıkarları" ["Private Vices, Publick Benefits"] çözümlerken 'kişisel çıkar'ın ve ekonomik faaliyetin kötülüklerle örülü olduğu gerçeği Smith'e ulaşmıştır. Şu kadar ki, bu motto taşıdığı yaptırım gücü itibarıyla, 'bireysel çıkar' Klasik iktisat düşüncesinin de belkemiği olmuştur. İkincisi, Smith'in Mandeville'i ıskaladığı noktalardan biri olarak, değer teorisinde onun ağırlıklı şekilde subjektif değer teorisini işlediğini görüyoruz. (Bu durumu esasen bir yazı ile bu kitap çalışmamızda dile getirmiş bulunuyoruz). Söz konusu ıskalamaların ikincisine gelince; İşsizlik olgusu karşısında Mandeville'in gerçekçi vurgusunun Turgot-Smith anlayışı ile küller altına çekilmesidir. Aslında Mandeville fiyat istikrarı-tam istihdam esaslı denge anlayışının ikinci ayağı olan tam istihdamın olmadığı gerçeğine işaretle kalmamış, eksik ve kusurlu da olsa, kendine özgü bir çözüm önerisi sunarak işsizliğin önüne geçilebileceğini savunmuştu. Ancak Smith-Ricardo hakimiyeti Mandeville'i küller altına itti ve maalesef Keynes'in 'Genel Teori'sinin yayınlanmasına kadar da doktrin tarihinde pek hak ettiği yeri bulamadı.

Aslında iktisadî düşünce tarihine yönelik araştırmaların önemini vurgularken somutta çözüm bekleyen hemen her iktisadî sorunun sağlıklı bir şekilde dünün ikti-

satıcıları tarafından bir çözüme ulaştırıldığını ima etmiyoruz. Kaldı ki iktisatçının adımlamakta olduğu yolun kaypaklığında dünün fikrî mirası bunda pay sahibidir. Nitekim testten geçmemiş analitik önerilerin yarattığı ortam iktisatçının yoluna bazı metafizik çukurları da hazırlamıştır. Bu hal dünün olduğu kadar bugünün de bir gerçeğidir. Bu durumda bir sarmala dönüştüğünü söylediğimiz iki damardan ikincisine, iktisat metodolojisine gelmiş bulunuyoruz.

Norm kurucu iktisat teorisyeni kadar iktisadî düşünce tarihçisinin de sağlıklı bir metod anlayışına sahip olması gerekiyor. Dünden bugüne iktisat metodolojisinde yapılagelmiş tartışmaların ulaştığı doruk noktasında teorinin teorileşmesinde varılan biçimlenmeyi göz ardı edemiyoruz. Bu bir bilimsel mecburiyettir, iktisatçı da buna yabancı kalmaz. İşte o zaman doktrin tarihini iktisat metodolojisindeki münakaşalarla birlikte ele alan iktisatçının adımladığı kaypak zemindeki metafizik tuzaklara düşmemek olasılığı yüksektir. Bu yolla iktisatçı meslek haysiyetini de testten geçmiş teorilerin (sentetik önerilerin) ikramı ile sınırlı pozitif bir kapsama alanı içinde kalarak ileriye dönük 'prospektüs' yazma imkanına kavuşmuş olacaktır.

Şimdi bu bağlamdaki sözlerimizi, farklı iki damarı bir sarmala dönüştürerek, toparlayalım: İktisadî düşünce tarihine yönelik muhasebeler, aslında hem iktisat politikaları hem de iktisadî sistem arayışlarında uzanılamayacak köşelere ışıklar göndermesi bakımından fikri bir birikimin ifadesidir. Dünün iktisatçıları yaptıkları öneriler – analitik veya sentetik- ile siyasalara ve sistem kuruluşlarına sağlıklı zeminin atılmasında vazgeçilmez ölçüde yararlı olmuşlardır. Ancak hal bu olsa bile, tek başına doktrin tarihine yönelik araştırmalar yeterli olmanın gerisin-

de seyrederekler. Zira tarihî perspektif içinde yerini almış bu iktisadî normlar potansiyel olarak meyvalı olabilirler fakat herhalükârda fonksiyonel hale getirilmeyi, bunun için de tersten geçirilmeyi beklemektedirler. Dahası, bu sürece başvurmadan dünün teorilerinden bazılarına bugün bir mümin safiyet ve sıcaklığıyla revaç vermek onların bilimselliğine delil teşkil etmez. Kurgulanmış bu normların normallığı veya anormallığı sorgulanmadan, operasyonel olup olmadığı hususunda bir karar verilemeyeceği de açıktır. Demek oluyor ki her teorik çerçeve analitik bir öneri olarak kaldığı müddetçe özü olmayan bir maskedir. Bu maskenin makyajı ideolojilerle yapılır onların temeli yoktur, göz alıcı parlaklıklarına, söylemlerine aldanmamak gerekir. Bunun da ölçütü iktisat bilimini sahte bilim batağından çekmek, ona öze yönelik pozitif bir muhteva kazandırmaktır.

Yalap-şalap kaleme alınmış iktisat kitaplarından devşirilecek bilgilerin test edilebilme olasılığının mevcut olmaması halinde, bunları yazanlarla böylesi bir kitabı derslerinde okutanlar ve unları okuyup sınava çekilenler, içinde metafizik tuzaklar bulunan ekonomistik bir tedrisatın tarafları olacaktır. Mistik-iktisattan kurtulmanın bedeli ise ağırdır. Birçok put yıkılacak ve dünyevî menfaatler tıkanacaktır. Hülasa iktisatçı maddî düzeni kaybedeceğinden, ideoloji-çıkar birlikteliği çok insanın gözünü perdeleyecektir. Böyle bir durumda, ekonomistik bilgilerle mücehhez iktisatçının meteoroloji uzmanlarına rahmet okutturacak çapta ileriye dönük tahmin yapma bataklığına çakılıp kalması ya da metafizik-ideoloji tütsüleri objektif bilgi olarak üfürmesi pek de şaşırtıcı olmamalıdır.²

² Günümüz Türkiyesinden bazı iktisatçıların gazete sütunlarında ve televizyonda tertip edilen programlarda ileriye dönük 'prospektüs'

Netice itibariyle, bu topluma eserdeki ilk iki yazı bu amacı keskinleştirmek yönünde kaleme alınmış denemeler olarak mütalea edilmelidirler. Öte yandan bunları takib eden makalelerin önemli bir kısmı iktisadî düşünce tarihine yönelik muhtelif tarihlerde yazılmış yazılardır. İktisat düşüncesinin Türkiye'deki evrimine yönelik yazılar da esasen son derece cılız olan fikirler fidanlığımızdan devşirilen hurda bilgiler olarak görülmelidir. Öte yandan toplama yazılarda mükerrer vurguların yer alması bir kusurdur. Daha çok farklı tarihlerde yapılan söyleşilerde ve Mandeville-Keynes bağlamında Türkçe ve İngilizce kaleme alınan iki yazıda görülen tekrarlardan dolayı okuyucunun hoşgörüsüne sığınırım.

Bu kitapta yer alan yazıların toplanması, tasnifi, tashihi ve üç makalenin tercümesi değerli mesai arkadaşım Dr. Ertuğrul Kızılkaya'nın gayretleri ile gerçekleşti. Kendisine şükran borçluyum. Öte yandan Ötüken Yayınevi'nin yöneticilerine olan teşekkür borcunun ifası ise kurulan dostluk köprüsünün sağlamlığıyla ifade edilebilir. Erol Kılınç dostumun tashihlere yaptığı katkı için de teşekkür ederim.

Selimiye, 28.X.2004

---

yazması, söylemesi o kadar olağan ki bu zevat için benim söyleyeceklerim iktisat mesleğinin itibarını düşürdükleri ve meslekî ahlakı da ayaklar altına serdikleri yönündedir. Olay hekimlikte de bundan farklı değildir. Profesör T. Saylan'ı zikrediyorum: "Birçok ilacın prospektüsünde hamilelerle kullanılamaz ya da menopoz zamanındaki etkileri araştırılmamıştır, meme veren kadınlarda kullanılması uygun değildir türünden uyarılar vardır. Bunun nedeni pek düşünülmez. Neden acaba? Araştırdı da mı yazdı, araştırdıysa ne sonuçlar aldı? Baş ağrısına iyi gelen bir ilacın prospektüsünde hamilelerde kullanılamaz yazıyor. Neden, hamilelerin başı ağrımaz mı? Hayır, genellikle araştırılmamıştır." [M.Z. Saçlıoğlu (Söyleşi), "Güneş Umuttan Şimdi Doğar: Türkân Saylan Kitabı", (İstanbul, 2004), sf. 52].